

П. К. Семире́дченко,
магістр, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

СУТНІСТЬ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ ТА ЙОГО РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

P. Semyredchenko,
a master, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ESSENCE OF ACCIDENT INSURANCE AND ITS DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті досліджено сутність та характерні особливості страхування від нещасних випадків як складової системи соціального захисту населення. Наведено основні відмінності страхування від нещасних випадків у порівнянні зі страхуванням життя. Встановлено, що страхування від нещасних випадків в Україні здійснюється як у рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, так і носить комерційний характер та здійснюється страховими компаніями у вигляді надання відповідних видів послуг. Здійснено аналіз показників та тенденцій розвитку страхування від нещасних випадків у розрізі добровільної та обов'язкової його форм. Проведено докладний аналіз статистичних показників, що відображають розвиток добровільного страхування від нещасних випадків.

The nature and characteristics of accident insurance as a component of social protection are generalized. The basic differences between accident insurance and life insurance are found. The accident insurance in Ukraine is carried out both within obligatory state social insurance and commercial insurance provided relevant types of services by insurance companies. The analysis of indicators and trends of accident insurance in the context of its voluntary and mandatory forms is done. A detailed analysis of statistical indicators reflects the development of voluntary accident insurance.

Ключові слова: особисте страхування, страхування від нещасних випадків, добровільне та обов'язкове страхування від нещасних випадків, страхові премії, страхові виплати.

Key words: personal insurance, accident insurance, voluntary and compulsory insurance against accidents, insurance premiums, insurance payments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Страхування від нещасних випадків є одним з традиційних видів особистого страхування для зарубіжної та вітчизняної страхової практики.

Постійна модернізація суспільства призводить до розширення кола ризикових ситуацій, що носять природний, техногенний, соціально-економічний, політичний характер. Наслідком цього процесу є

Рис. 1. Основні види страхування від нещасних випадків

Джерело: складено автором на основі [6; 7].

зниження можливостей прогнозування не тільки віддаленого, але і найближчого майбутнього, що приносить невизначеність і нестабільність в повсякденне життя людей. Тому потреба населення у забезпеченні власних гарантій у захисті економічних інтересів, збереження встановленого рівня життя та наявного здоров'я виходить на новий рівень. Це пояснюється тим фактом, що в будь-якій діяльності людина наражається на безліч самих найрізноманітніших ризиків, що загрожують як їй самій, так і її близьким. Частина цих ризиків та небезпек не може бути передбачена та залишається на відповідальності самої людини. Саме для убезпечення від настання цих непередбачуваних подій існує страхування від нещасних випадків, яке може провадитися як на добровільній основі, так і бути обов'язковим, законодавчо закріпленим видом страхування. Тому дослідження питань, що стосуються сутності страхування від нещасних випадків та особливостей його розвитку в Україні є вкрай актуальними.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Фундаментальні дослідження у сфері страхування загалом та страхування від нещасних випадків знайшли своє відображення у працях відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких варто виділити наступних науковців: О. Д. Вовчак, Т.А. Говорушко, Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, М.М. Степанова, С.А. Шимків, А.С. Шолойко та ін.

Однак, незважаючи на широке коло досліджень у сфері страхування від нещасних випадків, питання комплексного розгляду цього сегменту страхового ринку залишаються малодослідженими, особливо в сучасних умовах економічної та політичної нестабільності в Україні. Тому цей вид страхування, його теоретична сутність та практичне значення викликають подальшу необхідність здійснення наукових пошуків у цьому напрямку.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сутності та тенденцій розвитку страхування від нещасних випадків в Україні в сучасних умовах.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Страхування від нещасних випадків (англ. Personal accident insurance) відноситься до ризикових видів особистого страхування і його метою є забезпечення страхового захисту на випадок втрати здоров'я чи смерті застрахованої особи внаслідок нещасного випадку [1, с. 29].

Об'єктивна необхідність страхового захисту від нещасних випадків викликана як природою самої людини, так і її існуючою залежністю від широкого спектру негативних факторів та ризиків, які визначають життєдіяльність кожної особи. Все це в сукупності визначає соціальне становище людини та потребу у відповідному виді страхування.

Як зазначає С.А. Шимків, система страхового захисту населення включає три основні підсистеми, що забезпечують добробут людини шляхом страхування. До таких підсистем відносяться, по-перше, державне соціальне страхування; по-друге, обов'язкове страхування за місцем роботи, професійної приналежності (страхування від нещасних випадків на виробництві та ін) та добровільне страхування громадян [2, с. 271—274].

Страховим випадком при страхуванні від нещасних випадків є передбачене договором або законом подія, яка завдала шкоду життю чи здоров'ю людини. В такому випадку треба звернути увагу на те, що якщо поняття "шкода, заподіяна життю" має однозначний сенс — це смерть, тобто припинення біологічного існування людини (тут важливе тільки питання причини її настання), то визначення терміна "шкода, заподіяна здоров'ю людини" не має такого однозначного значення.

М.М. Степанова звертає увагу на те, що при ризиковому особистому страхуванні захистом забезпечуються не власне життя і здоров'я людини, а певне матеріальне становище страхувальника або третьої особи, яке може погіршитися в результаті несприятливої для застрахованої особи події, передбаченої в якості страхового випадку [3, с. 5]. Шкода при такому страхуванні виступає не характеристикою предмета страхування, а є елементом страхового випадку (у Цивільному кодексі України йдеться про страхування на випадок заподіяння шкоди життю або здоров'ю).

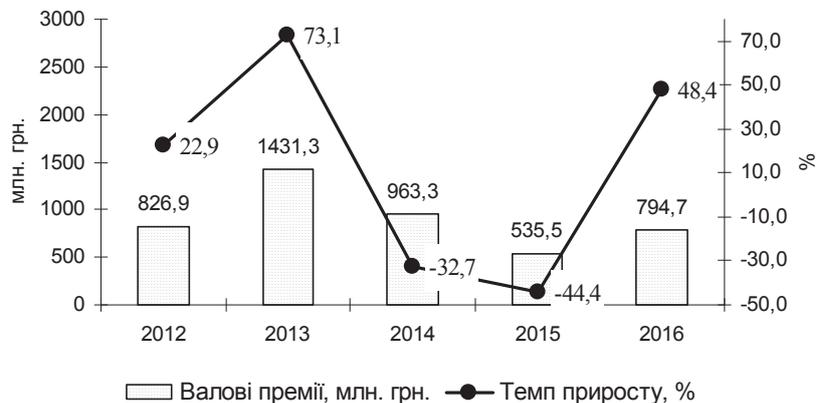

Рис. 2. Динаміка валових страхових премій у сфері страхування від нещасних випадків в Україні за 2012–2016 рр.

Джерело: складено автором на основі [8].

Страхування від нещасних випадків не ставить перед собою мету ліквідувати шкоду, заподіяну особі страхувальника (застрахованої особи). При ризиковому особистому страхуванні страхова виплата не є в юридичному сенсі джерелом відшкодування заподіяної шкоди, а є засобом "пом'якшення" його негативних наслідків для матеріального становища страхувальника — в цьому полягає сенс компенсаційної функції ризикового особистого страхування, цим визначається його мета і страховий інтерес страхувальника.

При страхуванні від нещасних випадків страхувальник, турбуючись про неможливість отримувати доходи в колишньому розмірі через тимчасову або постійну непрацездатність, або, припускаючи необхідність здійснення додаткових витрат, пов'язаних з відновленням здоров'я, забезпечує себе або зацікавлених в цьому осіб страховим захистом, що в якомусь сенсі "ріднить" його із соціальним страхуванням. В такому випадку страхувальник реалізує власне волевиявлення і, безумовно, має суб'єктивний інтерес в страхуванні, що відповідає певним особистим мотивам.

В обов'язковому страхуванні носієм страхового інтересу виступає застрахований або вигодонабувач, оскільки сам страхувальник при укладанні страхового договору частіше виходить не з прагнення проявити турботу про застрахованих осіб, а з необхідності виконати законодавчо встановлену вимогу про страхування.

Т.А. Говорушко акцентує увагу на тому, що страхування від нещасних випадків відрізняється від страхування життя тим, що є видом саме короткострокового ризикового страхування. На думку науковця, це означає, що настання страхового випадку можна передбачити з певною мірою вірогідності. І коли ймовірна подія настає застрахований одержує

страхову суму. У протилежному випадку виплата не здійснюється і страхові платежі не повертаються [4, с. 63–64].

Варто зазначити, що комерційне страхування від нещасних випадків доповнює, але не замінює державне соціальне страхування, основою якого є законодавство України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та Закон України від 23 вересня 1999 року "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності". В цьому випадку треба зазначити, що якщо відшкодування шкоди, медична, професійна та соціальна реабілітація в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання провадиться Фондом соціального страхування — некомерційною самоврядною організацією, що діє на підставі статуту та має статус юридичної особи, то страхування від нещасних випадків здійснюється страховими компаніями [5].

Страхування від нещасних випадків як страхова послуга комерційних страхових компаній за формою надання може бути обов'язковою та добровільною. В свою чергу, залежно від статусу особи, що укладає договір, розрізняють індивідуальне (за кошти фізичних осіб) і колективне (за кошти юридичних осіб) страхування від нещасних випадків.

Основні види страхування від нещасних випадків, що здійснюють страхові компанії, включають наступні (рис. 1).

Для забезпечення обов'язкових видів особистого страхування від нещасних випадків Кабінет Міністрів України законодавчими актами визначає перелік об'єктів страхування, обсяги страхової відповідальності, порядок сплати страхових пла-

Таблиця 1. Структура страхових премій за видами страхування в Україні за 2012–2016 рр.

Види страхування	Страхові премії, %				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка»))	29,1	23,3	24,5	26,5	32,5
Страхування майна	13,1	13,2	12,0	11,7	9,7
Страхування фінансових ризиків	10,5	13,5	16,2	12,1	8,0
Страхування від вогневих ризиків	9,0	9,7	8,6	6,7	6,4
Страхування життя	8,4	8,6	8,1	7,4	10,1
Медичне страхування	6,1	5,2	6,1	6,5	9,0
Страхування вантажів	4,9	5,3	6,9	12,0	4,8
Страхування відповідальності перед третіми особами	4,7	6,3	5,4	6,9	4,6
Страхування від нещасних випадків	3,8	5,0	3,6	1,8	2,8
Інші види страхування	10,3	9,3	8,6	8,5	12,1
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано автором на основі [8].

Таблиця 2. Показники розвитку страхування від нещасних випадків в Україні за 2012–2016 рр.

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016 р. до 2012 р.	
1. Кількість договорів страхування, тис. од.	9060,8	31616,5	10268,2	16641,6	11015,7	1954,9	21,6
2. Валові надходження страхових платежів, млн грн.	1431,3	963,3	535,5	726,667	794,7	-636,6	-44,5
3. Виплати страхових сум, млн грн.	51,038	73,862	67,483	73,098	133,7	82,7	162,0
4. Рівень виплат, %	3,6	7,7	12,6	10,1	16,8	13,3	371,8

Джерело: розраховано автором на основі [8].

тежів, норми страхового забезпечення, права й обов'язки учасників страхування, страхові організації, які здійснюють обов'язкове страхування.

Отже, страхування від нещасних випадків є важливою складовою страхового ринку та забезпечує потребу громадян у страховому захисті.

Будучи складовою страхового ринку, страхування від нещасних випадків, як і інші види страхування зазнає впливу зовнішніх чинників на динаміку та показники його розвитку.

Аналіз статистичних даних щодо показників розвитку обов'язкових видів страхування від нещасних випадків за 2016 рік, свідчить про те, що ці види страхування є малорозвиненими. Так, за підсумками трьох кварталів 2016 року частка особистого страхування медичних і фармацевтичних працівників та страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини не перевищує 0,002% від загальної суми валових надходжень страхових премій [8]. При загальній сумі валових страхових премій у розмірі 4,342 млрд грн., сума премій за цими видами страхування складала відповідно 73,7 та 95,3 тис. грн.

Більш розвиненими є такі види, як особисте страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд), а також страхування від нещасних випадків на транспорті, що здійснюються відповідно до принципів обов'язкового страхування [9, с. 74]. Суми зібраних страхових премій за ними становлять відповідно 69,146 млн грн. та 63,965 млн грн., що відповідає приблизно 1,5% від загального ринку обов'язкового страхування в Україні.

Найбільш розвиненим видом на страховому ринку України з точки зору надходжень валових страхових премій є добровільне страхування від нещасних випадків. Добровільне особисте страхування будучи структурним елементом страхової системи, має свою власну сферу регулювання. Його відмінною рисою є можливість страхувальника самому вибрати вид, умови та терміни страхування, співвідношення яких може варіюватися в залежності від потреб людини. Добровільне особисте страхування від нещасних випадків в Україні постійно модернізується: з'являються його нові форми і види страхування, що забезпечує його розвиток.

На рисунку 2 наведено динаміку зібраних валових страхових премій з добровільного страхування від нещасних випадків в Україні за 2012–2016 рр.

Наведені дані свідчать про те, що валові премії за період з 2012 по 2016 роки скоротилися на 32,2 млн грн., що у відсотковому виразі становить 3,9% і за підсумками останнього звітного року склали 794,7 млн грн. Незважаючи на негативну загалом за період динаміку зміни ринку цього виду страхування,

варто звернути увагу на те, що за попередніми даними 2016 рік став переломним для добровільного страхування. Негативна тенденція, що продовжувалася у 2014–2015 роках закінчилася і ринок показав зростання на 48,4% у 2016 році у порівнянні з показниками 2015 року, що може свідчити про появу позитивних чинників на ринку, що виступають драйверами його розвитку.

Значний приріст обсягу зібраних валових страхових премій за підсумками 2016 року дозволив також збільшити частку страхування від нещасних випадків у загальній структурі страхового ринку України (табл. 1).

У структурі страхового ринку страхування від нещасних випадків показувало протягом 2013–2015 років негативну динаміку. За цей період частка цього виду страхування на ринку скоротилася з 5% до 1,8%. У свою чергу, у 2016 році, за рахунок значного приросту обсягу валових премій, частка цього виду страхування на ринку збільшилася до 2,8%, що також може свідчити про його поступове відновлення після складних двох попередніх років, коли внаслідок значного погіршення купівельної спроможності, населення значно скоротило свої витрати на добровільні види страхування.

Динаміка кількості договорів, страхових виплат та рівня виплат у сфері страхування від нещасних випадків наведена у таблиці 2.

Наведені дані у таблиці 2 свідчать про наступне: Кількість договорів страхування за період з 2012 по 2016 роки збільшилася на 1954,9 тис. од, що у відсотковому виразі становить 21,6% і за підсумками 2016 року складала 11015,7 тис. од.

Валові надходження страхових платежів за страхуванням від нещасних випадків за аналогічний період скоротилися на -636,6 млн грн, що у відсотковому виразі становить -44,5% і за підсумками 2016 року склали 794,7 млн грн. У свою чергу виплати страхових сум збільшилися на 82,7 млн грн., що у відсотковому виразі становить 162% і за підсумками 2016 року склали 133,7 млн грн. Варто зазначити, що якщо валові виплати збільшилися на 162%, то валові надходження премій скоротилися на -44,5%.

За рахунок відповідних змін у темпах зростання надходжень страхових платежів та виплат страхових відшкодувань рівень страхових виплат збільшився за п'ять років до 16,8% за підсумками 2016 року.

У цілому, проведений аналіз дав змогу зробити висновок про те, що події 2014–2015 років мали значний негативний вплив на ринок страхування від нещасних випадків, який значно постраждав від економічної та політичної нестабільності в Україні, що поряд зі значною девальвацією національної валю-

ти та інфляцією знизило його обсяги та вагу на страховому ринку України до показників 2010 року. Однак результати 2016 року дозволили виявити деякі позитивні тенденції, зокрема, збільшення валових страхових премій та збільшення частки цього виду страхування на страховому ринку України, що є свідченням його поступового відновлення.

ВИСНОВКИ

Отже, страхування від нещасних випадків є важливою складовою як страхового ринку, так і загальної системи соціального захисту населення. Такий вид страхування створює гарантії для населення щодо забезпечення себе від ризиків та небезпек для їх життя та здоров'я, які з одного боку нема можливості прогнозувати, однак які мають імовірнісний рівень настання.

Результати проведеного аналізу дали змогу дійти висновку про те, що страхування від нещасних випадків включає значну кількість різноманітних видів та форм. З одного боку, в Україні страхування від нещасних випадків здійснюється в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, а з іншого — носить комерційний характер та здійснюється страховими компаніями у вигляді надання відповідних видів страхових послуг.

Аналіз показників розвитку ринку страхування від нещасних випадків як послуг страхових компаній показав, що найбільш розвиненим його видом є саме добровільне особисте страхування, тенденції змін якого протягом останнього 2016 року дали змогу визначити появу позитивних драйверів його розвитку у майбутньому.

Таким чином, аналіз сучасної практики здійснення страхування від нещасних випадків свідчить про наявність достатнього, але не реалізованого потенціалу даного виду страхування в силу наявних як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників методологічного, технологічного та організаційно-правового забезпечення, усунення яких сприятиме забезпеченню сталого розвитку України в її соціальній та економічній сферах.

Література:

1. Страхування: опорний конспект лекцій (українською та російською мовами) / [Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, А.С. Шолойко та ін.]; за наук. ред. проф. Р.В. Пікуса. — К.: Логос, 2015. — 276 с.
2. Шимків С.А. Стан та розвиток добровільного страхування від нещасних випадків в Україні / С.А. Шимків // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2015. — № 3. — С. 271—274.
3. Степанова М.Н. Страхование от несчастных случаев: учеб. пособие / М.Н. Степанова. — Иркутск: Изд-во БГУ, 2016. — 107 с.
4. Говорущко Т. А. Страхове послуга: підручник. — К.: Центр учбової літератури. 2011. — 376 с.

5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України № 46-47 від 1999 р. з останніми змінами та доповненнями № 1774-VIII від 06.12.2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

6. Вовчак О.Д. Страхова справа: підручник / О.Д. Вовчак. — К.: Знання, 2011. — 391 с.

7. Про страхування: закон України від 07.03.1996 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>

8. Консолідовані звітні дані по страховому ринку України за 2012—2016 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nfp.gov.ua:443/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>

9. Шолойко А.С. Принципи обов'язкового страхування в умовах ринкової економіки / А.С. Шолойко // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 74—76.

References:

1. Pikus, R.V. Prykaziuk, N.V. and Sholoiko, A.S. (2015), Strakhuvannia: oporny konспект lektsii (ukrain-skoiu ta rosiiskoiiu movamy) [Insurance: lecture notes (Ukrainian and Russian)], Lohos, Kyiv, Ukraine.
2. Shymkiv, S.A. (2015), "The state and development of voluntary accident insurance in Ukraine", Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, vol. 3, pp. 271—274.
3. Stepanova, M.N. (2016), Strahovanie ot neschastnykh sluchaev [Personal Accident Insurance], 2nd ed, Alerta, Kyiv, Ukraine.
4. Hovorushko, T. A. (2011), Strakhovi posluhy [Insurance services], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On compulsory state social insurance against accidents at work and occupational diseases that caused disability", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua> (Accessed 08 Feb 2017).
6. Vovchak, O. D. (2011), Strakhova sprava [Insurance business], Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On insurance", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> (Accessed 10 Feb 2017).
8. The official site of National Commission for State Regulation in the area of financial service markets (2017), "Consolidated reporting data on the insurance market of Ukraine for 2016—2016", available at: <https://nfp.gov.ua:443/content/konsolidovani-zvitni-dani.html> (Accessed 10 Feb 2017).
9. Sholoiko, A.S. (2009), "The principles of compulsory insurance in a market economy", Ekonomika APK, vol. 10, pp. 74—76.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2017 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"